

MÁK FERENC

Vajda Gábor emlékezete

Július 3-án múlt egy esztendeje, hogy Vajda Gábor kritikus, irodalomtörténész, az Aracs című közéleti folyóirat alapító felelős szerkesztője váratlanul eltávozott közülünk, durván megcáfolva a népi bölcséletet, miszerint: nem hal meg az, akinek elvégzetlen munkája, befejezetlen feladatai vannak. Vajda Gábor úgy ment el, hogy élete fő műve, A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete befejezetlen maradt, A megfélemlítettségben (1945–1972) és Az autonómia illúziója (1972–1989) című 2006-ban, illetve 2007-ben megjelent kötetei után már nem tudta lezárni hatalmas ívű történeti művét. És ez most nekünk, itt maradtaknak felettébb hiányzik. Az 1989-es, és az azt követő esztendő eseményei, társadalmi és politikai történései ugyanis csak nyitányát jelentették annak a tragikus, véres balkáni háborúktól terhes korszaknak, amely – úgy tűnik – végérvényesen megroppantotta a délvidéki magyar közösség életét – befejezve a közel egy évszázados haldoklásának keserű folyamatát. Ami 1989 után velünk történt, az az 1918–1920-ban létrehozott délszláv államhoz csatolt Délvidék magyarsága sorsának beteljesülése volt, annak a kiszolgáltatottságnak az eredménye, amelyben apáink három nemzedékének sem sikerült megtalálnia a helyét e lapályos-ingoványos földön. A többségi nemzet irántunk tanúsított örökös bizalmatlansága felfokozott hevülettel sodorta közösségünket a véres háborúknak abba a rettenetes forgatagába, amelyben a vérben fogan Jugoszlávia, születéséhez hasonló módon, véresen múlt ki. Ennek a kiszolgáltatottságnak a történetét írta volna meg Vajda Gábor, ha kegyes hozzá az idő, és alkalmat ad történeti műve befejezésére.

Ha az irodalomtörténész befejezhette volna eszme- és irodalomtörténeti munkáját, könyveiben két dolog minden kétséget kizáróan bizonyítást nyert volna. Az egyik, hogy a délvidéki magyarság önismeretének leépítése, nemzettudatának felszámolása módszeresen, határozott politikai programok elképzelései alapján történt, másrészt, hogy a délszláv állam ellenünk kidolgozott politikai ideológiája legádázabb végrehajtóinak jelentős része a magyarság soraiból került ki. Vagyis: nemzettársaink voltak azok, akik közéleti pozícióikból eredően beleszóltak – olykor erőszakosan beleavatkoztak – a családi életünk történéseibe,

az iskolai neveltetésünk tartalmi lényegébe, életünk egzisztenciális kérdéseinek eldöntésébe, társadalmi helyzetünk meghatározásába, hitéletünkbe, ünnepeinkbe, társasági kapcsolatainkba, határt szabtak álmainknak, és keretet adtak kulturális elképzeléseinknek. Megbocsájthatatlan bűn, hogy mindezt elkövették velünk szemben, mert pusztító tevékenységük következménye, hogy a délvidéki magyarság a balkáni háborúk küszöbén oly hatalmas mértékben vált kiszolgáltatottá, s hogy ennek következtében ma, két évtized elmúltával sincs határozott elképzelése a jövőjéről. A leggyalázatosabb dolgot művelték velünk: kiölték a lelkünkől a hűség érzését, értékrendünkől pedig annak morálisan értelmezhető fogalmát. Mai, parttalan hányódásunk okai abban keresendők, hogy a hagyománytudatunk, a családi életünk, a nemzeti önismeretünk, a vallási meggyőződésünk, az anyanyelvi kultúránk iránti igényünk mélyéről kitöröltek, savas ideológiákkal kimaratták az életnek igazi méltóságot biztosító elkötelezettséget, a hűséget. Erről szólt Vajda Gábor eszme- és irodalomtörténeti munkája, néven nevezve azok többségét, akik szerepet vállaltak ebben a dicstelen munkában, akiknek ténykedése művekben, kötetekben, lapokban, politikai publicisztikában, vagy hitelesített párthatározatokban dokumentáltan jelen van.

Fájdalmasan tragikus számvetés Vajda Gábor művének, A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténetének két kötete; olvasását elviselhetővé csak az emberi helytállás szép példáinak a bemutatása teszi. Azoknak az íróknak, művészeknek és tanároknak a példája, akik nem álltak be a sorba, akik a kufárok között is kitartóan rejtegették a hűség becses portékáit. A történetíró könyörtelen volt a bírálóban és következetes a számonkérésben, tudta, hogy a túlélők érdekében szól, hogy balladás időkben az esküszegők népes seregét leplezi le. Halálával azonban a következtetések levonását az utókorra hagyta: műve minden olvasójának magának kell – immár a saját életével, a helytállásával – kikerekítenie a történetet. Nézen mindenki szembe a hűség kérdésével, a kihívással és a beteljesüléssel egyaránt.

Ezzel együtt is a három kötetre tervezett mű töredék maradt. A harmadik kötetnek, A képmutatás kultúrájára

nak (1990–2005) tervezett kilenc fejezete közül mindössze a negyedik, a Jelen mérlege című részig jutott el. Az első három fejezet voltaképpen politikatörténeti fejtegetés: a délvidéki magyarság 1989 utáni közösségi újjászerveződésének történetét írta meg. Ezután következett volna irodalmunk, színház- és sajtótörténetünk, művészeti életünk és oktatástörténetünk részletes bemutatása. A kötet címadó, bevezető tanulmányát, a Formális változások az irodalomban című fejezettel és a – feltételezhetően később a kötetbe illesztendő, A mai vajdasági magyar értelmiség magatartása című tanulmánnyal együtt – az Aracs 2008. 4. számában közöltük. (A Szólamok és akarások – „Hogyan tovább a háború után?” című tanulmányát a szerző még életében ugyancsak az Aracsban jelentette meg.) A most közölt A színházi csőd leplezhetetlensége helyzetjelentés a szellemi életünk állapotáról. Ezután következett volna irodalmunk utolsó tizenöt évének esztétörténeti elemzése – erre azonban már nem került sor.

A szándék azonban – Vajda Gábor halála után – megingathatatlanul él tovább: minden elkötelezett embernek számot kell vetni a hűség kérdésével. Községi sorskérdéseink vízvázalasztója ez. A számonkérők sorában immár ott tornyosodik, magasan fölöttünk áll Vajda Gábor alakja is.

Vajda Gábor hagyatéka azonban még valamire figyelmeztet. Közéletünkben történt távozásával mintha lapjainkból eltűnt volna az igényes kritika, a közösségéért aggódó ember bíráló megjegyzése és számonkérése is. Ő lett volna az utolsó, aki számon kérte a magyar iskolák, a nemzeti hagyományokhoz hű irodalom, a lelkünket gyöttrő valóságot bemutató színház és a Kosztolányihoz méltó magyar anyanyelv hiányát? Ő lett volna az utolsó, aki érdemesnek tartotta a közéleti viszonyok bírálatát és a mindenkor többet érdemlő délvidéki ember önfeladási gesztusainak ostromozását? Ő lett volna az utolsó, aki szakadatlanul perben állt való életünk megannyi megficamodásával – a felelőtlen pártpolitikusok dőreségével, és az önhitt értelmiségi magatartás bántó fölényével? Ő lett volna az utolsó, aki nemcsak dohogott a magyarság asszimilációs mutatóinak szédítő növekedése láttán, de programot is kínált a szellemi építkezéshez? Aki úgy vívta meg mindennapi háborúit, hogy közben messze előre tekintett? Talán korai a kérdés megválaszolása, de az kétségtelen, Vajda Gábor halála után bántóan csendes lett a közéletünk. Távozásával eltűnt még egy ember, aki naponta figyelmeztetett bennünket a kötelességünkre.

Az Aracs szerkesztősége július 3-án megemlékezett az egy éve elhunyt alapító felelős szerkesztőről a bácsfeketehegy temetőben

Horvát Nándor fotói

A helybeli könyvtárban Vajda Gábor törekvéseit idézték fel és bemutatták az Aracs folyóirat legújabb számát: (balról) Bata János, Tari István, ft. Utasi Jenő, Matuska Márton, Gubás Ágota és Gubás Jenő.